

PLATON'DA KADIN SORUNU ÜZERİNE BİR TARTIŞMA

Nihal Petek BOYACI*

ÖZET

Platon'un *Politeia*'nın V. kitabıyla birlikte koruyucular sınıfı içinde kadınlara vermiş olduğu yer, düşünürün kadınlarla ilgili düşüncesini tartışma konusu haline getirmektedir. MÖ V. yüzyıl Atina'sında kadının konumu göz önüne alındığında, kimi yorumcular Platon'un protofeminist olduğunu veya egaliteryan bir tutum sergilediğini öne sürse de, düşünür farklı açılardan değerlendirildiğinde, onun aslında kadın-erkek eşitliği üzerinden felsefi bir görüş ortaya koymadığı ve kallipolisin devamlılığını sağlama çabasıyla kadınlara koruyucular sınıfı içinde yer verdiği iddia edilebilir. Bu çerçevede Platon'un kadına ilişkin bakış açısını aydınlatabilmek için onun görüşlerinin farklı açılardan bir değerlendirilmesinin yapılması gerekmektedir.

Bu çalışmada da Platon'un kadınlarla ilgili görüşü, hem düşünürün yaşadığı dönemdeki kadınların toplumsal pozisyonu, hem *Politeia* diyalogunda filozofun kadına vermiş olduğu yer, hem de diğer diyaloglarında kadınları ne şekilde ele aldığı göz önüne alınmak koşuluyla üç aşamalı bir değerlendirmeye tabi olacaktır. Böylece Platon'un egaliteryan ya da protofeminist olup olmadığına veya geleneksel düşünceden bir türlü kopamayan bir filozof olarak anti-feminist gelenek içinde yer alıp almadığına ilişkin tartışmalara açıklık getirilecek ve bütün bu tartışmaların sonucu olarak Platon'un kadınlara kallipoliste yer verme çabasının gerekçeleri de ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Protofeminist, egaliteryan, MÖ V. yüzyıl, koruyucular sınıfı, cinsiyet, eril-dişil eğitim.

(A Discussion on the Problem of Woman in Plato)

ABSTRACT

The status of women within the guardian class in the fifth book of *Politeia* raises some questions about Plato's thinking on women. Considering the position of women in Athens in fifth century BC, some argue that Plato was a protofeminist or had adopted an egalitarian attitude. However, when the philosopher is evaluated in a more comprehensive way, it is possible to argue that he did not put forward a philosophical view on the relations between men and women within the context of the principle of equality and granted a place to women within guardian class with a view to ensuring the continuity of kallipolis. Therefore in order to illuminate Plato's view on women it is necessary to examine different aspects of his thought.

In this article, Plato's outlook on women will be subject to three-step evaluation by considering social life of women in philosopher's era, the position given to women in the *Politeia* and his views on the women in other dialogues. Thus the discussions will focus on whether Plato is egalitarian or protofeminist, or whether he gets involved in antifeminist tradition as a philosopher who cannot separate himself from traditional thought or not. As a result of all of these debates, the reason why Plato makes room for women in kallipolis will be elucidated.

Keywords: Protofeminist, egalitarian, fifth-century BC, guardian class, gender, masculine-feminine Education.

* Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Felsefe Bölümü öğretim elemanı

Yaşadığı dönemin şartları göz önüne alınarak bakıldığında, Platon'un düşünce sisteminde —özellikle düşünce sisteminin en önemli bileşenlerinden biri olan *kallipolisinde*— kadına verdiği yer önemli tartışma konuları arasındadır. Düşünürü göre, Atina toplumunda görünmez bir yerde (*oikos'ta*) konumlandırılan kadınlar, *kallipolisin* koruyucular sınıfında erkeklerle birlikte yaşayarak yer alabilirler, ortak sofralarda hep beraber yemek yiyebilirler, *polisin* korunmasını sağlamak için birlikte eğitim görebilirler. Üstelik kadınlar, yüksek bir merteye olarak adlandırılacak koruyucular sınıfına girmelerinin yanı sıra *polisin* yönetiminde de söz hakkına sahip olabilirler. Dönemin koşulları (klasik dönem Atina toplumu) dikkate alındığında, Platon'un, kadınları, alt statüde ve sınırlandırılmış bir hayat sürmekten kurtarmış; erkeklerle eşit statüde bir yer edinmelerinin yolunu açmış olduğu söylenebilir.¹ Bu çerçevede, kadınların politik arenada söz hakkına sahip oldukları ve koruyucular sınıfına girmeleri sonucunda *polisi* erkeklerle birlikte yönetebilecekleri fikri, Platon'un, geleneksel Atina toplumunun hâkim görüşünün aksi yönünde, onları eve hapsetmeyen ve *poliste* görünür hâle getiren bir filozof olarak yorumlanmasına neden olmaktadır. Bu durum Platon'un kimi zaman *feminist*² veya daha doğru bir ifadeyle *protofeminist (Ur-feminist)*³; kimi zaman da kadın ve erkeğe eşit statü vermesi, yani iki cinsiyet arasında eşitliği savunduğu fikri üzerinden *egaliteryan* olarak anılmasına yol açmaktadır.

Platon'un kadınların erkeklerle birlikte ortak iş görebileceklerine yönelik düşüncesi, onlara geleneksel olarak kabul edilmiş alanın dışında bir yer vererek önemli bir atılım yaptığı şeklindeki yorumun ileri sürülebilmesini olanaklı kılsa da, bu değerlendirmenin yalnızca tek bir bakış açısına işaret ettiğini belirtmek ve bu bağlamda da eksiklikler içeren yüzeysel bir yorum olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Keza Platon'un kadına ilişkin açılımına getirilen yorumların bir kısmının söz konusu değerlendirmelerin aksi yönünde ilerlediği, düşünürün tam manasıyla *anti-feminist* olduğu hususunda ortaklaştığı da görülmektedir.⁴ Konuya ilişkin getirilebilecek bütün bu farklı bakış açıları, bu tartışmanın ne denli çetrefilli olduğunun bir göstergesi olup, Platon'un kadınlara ilişkin düşüncesinin tüm yönleriyle ele alınarak, yeniden yorumlanması gerekliliğine işaret etmektedir. Bu çalışmada da ilgili konuya dair sorgulama, filozofun *kallipoliste* kadınlara vermiş olduğu yerin ayrıntılı bir analizinin yapılması ve bu tartışmaya ilişkin yorumlara detaylı bir bakışın sağlanabilmesi için üç

¹ Arlene W. Saxonhouse, "The Philosopher and The Female in the Political Thought of Plato", *Political Theory*, Vol. 4, No. 2, Sage Publications, 1976, s. 195.

² J. R. Lucas, "Because You Are a Woman", *Philosophy* içinde, Vol. 48 No. 184, Cambridge University Press on behalf of Royal Institute of Philosophy, 1973, s. 161.

³ Gregory Vlastos "Was Plato Feminist?" *Feminist Interpretations of Plato*, ed. Nancy Tuana, USA: Pennsylvania State University, 1994, s.11.

⁴ Vlastos, a.g.e., s. 11

aşamada gerçekleştirilecektir. Bu aşamaların ilk adımında Platon'un yaşadığı dönemde Atina toplumunda kadınların ne türden ontolojik statüye sahip oldukları; ikinci adımında ise filozofun *Politeia* diyalogunda (özellikle de V. kitapta) kadınlara *kallipoliste* yer açmasına ilişkin yapılan felsefi tartışmalar; son olarak da, Platon'un diğer diyaloglarında kadınları nasıl ele aldığı irdelenecektir. Sürecin ilk adımı Platon'un düşüncesinin geleneksel düşünceyle (yani kadının dönemin Atina'sındaki konumuyla) ayrışan yönlerini ve bu ayrışmanın ne derece gerçekleşmiş olduğunun belirlenmeye çalışılması açısından; ikinci adımı, V. kitap ile birlikte kadınlara *kallipoliste* yer açmasına ilişkin tartışmanın hem ana hatlarını hem de satır aralarında Platon'un kimi noktalarda nasıl geleneksel düşünceye yakınlaştığını belirlemek açısından; üçüncü aşaması ise filozofun diğer diyaloglarında kadınlara ilişkin düşüncelerinin *Politeia* diyaloguyla uyuştukları ve ondan ayrıldıkları noktaların açıklığa kavuşturulması açısından önem arz etmektedir. Böylece Platon'un, iddia edildiği gibi, *egaliteryan* ya da *protofeminist* olup olmadığına veya geleneksel düşünceden bir türlü kopamayan bir filozof olarak anti-feminist gelenek içinde yer alıp almadığına ilişkin tartışmalara açıklık getirilecek ve bütün bu tartışmaların sonucu olarak Platon'un kadınlara *kallipoliste* yer verme çabasının gerekçeleri tartışılacaktır.

-I-

207

Klasik dönem Atina'sında, kadınlar toplum içinde görünür değildiler. Yasal olarak kadınların bağımsız ve özgür hayatlara sahip olduğu söylenemez. Kadının yeri her zaman evidir ve o, başında bir erkek koruyucu olarak adlandırılan *kyrios*'un sorumluluğu altında olmalıdır.⁵ Koruma işlevine sahip olan *kyrios*, kimi zaman kadının babası, kimi zaman kocası, kimi zaman da en yakın erkek akrabasıdır. Bir diğer deyişle kadın, hayatını başka bir erkeğin sorumluluğu veya koruması altında sürdürmelidir. *Kyrios* kadını hem korumakla hem de onun ekonomik geçimini, tüm huzur ve mutluluğunu sağlamakla görevlidir. O, kadının kişisel/özel alanı ile toplumsal alan arasında aracı bir rol oynar.⁶ Bu dönemde mahkemelerde ifade veremeyeceklerine dair yaygın bir inanç olmasından dolayı da, kadınlar, kendi adlarına yasal işlemlerini yürütmekten men edilmişler ve her türlü kamusal düzenleme ve anlaşmalarda *kyrios* olmaksızın işlem yapamaz duruma getirilmişlerdir. *Kyrios* her adımda kadının temsilcisi olarak toplumsal alanda yer alır.⁷

⁵ Sue Blundell, *Women in Ancient Greece*, Cambridge: Harvard University Press, 1995, s. 114.

⁶ Blundell, a.g.e., s. 114.

⁷ Blundell, a.g.e., s. 114.

Bütün bunların yanı sıra, kadınlar yurttaş (*politai*)⁸ sayılmadıkları gibi oy kullanma hakkına da sahip değildirler. Kadınlar hem politik hem de toplumsal alandan bedenlen soyutlanarak, kendi özel alanlarına hapsedilmiştir. Üstelik bu toplumsal dışlanmışlık kadınları yalnızca bedenlen değil, aynı zamanda dilseldir; yani erkeklerin onlar hakkında konuşmalarını dahi engelleyecek türdendir. Keza Perikles'in ünlü *Cenaze Töreni Söylevi*'ndeki sözleri de Atina toplumunda kadınlara biçilen konumun ne olduğunun açık bir göstergesi gibidir:

Sizin en büyük onurunuz doğanızdan daha aşağı bir girişimde bulunmamanız ve erdeminiz de, özellikle erkekler arasında utanç verici olsun olmasın her türden konuşmada en az anılmanız olacaktır.⁹

Perikles'in bu sözü kadınların erkekler arasında, yani politik ve halka açık alanlarda bulunmaması, hatta erkeklerin onlar hakkında olumlu veya olumsuz konuşmasına mahal vermeyecek bir biçimde yaşam sürmeleri gerektiğini önermektedir. Kadınların *polisteki* yeri bu durumda ancak evleri olabilir, bu da onların erkeklerle aynı eğitimi alamayacağı ve statü olarak her zaman onlardan daha aşağıda konumlanmaları gerektiği manasına gelir.¹⁰

Kadınlar duygusal yaşamlarını da yine kocalarını ve ailelerini merkeze alacak biçimde devam ettirmelidir. Erkekler, duygusal ve seksüel hayatlarını eşlerinin yanı sıra daha genç adamlar, nikâhsız eşler veya metreslerle de sürdürebilirken, kadınlar kanunen eşlerine sadakat göstermek durumundadırlar.¹¹ Erkekler kolay bir biçimde eşlerinden boşanabilirken, kadınlar kocalarının rızası olmadığında, oldukça çetrefilli bir sürecin sonunda boşanma imkanına kavuşabilmektedir. Buna göre, kadınların toplumdaki yeri evi olup, hayatları bütünüyle toplumsal ve politik yaşamdan dışlanmış durumdadır. Kadının yaşamının ev işleri ve çocuk yetiştirmekten ibaret olduğu görülmektedir. Birkaç festival dışında evlerinde kendilerine ayrılmış olan alandan dışarı çıkmadıkları gibi, kendi yakınları veya akrabaları dışında da neredeyse hiçbir erkekle görüşemezler. Erkeklerin sosyal, politik ve romantik yaşamları ile neredeyse hiçbir

⁸ Kadınlar *astai* olarak kabul edilirler. Bu statü onların yalnızca sivil haklara sahip olduklarını gösterir. Buna göre de özgür erkeklerin toplumdaki statüleri olan *politai* gibi geniş politik haklara asla sahip olamazlar (Bundell, a.g.e., 128).

⁹Thukydides, *History of Peloponnesian War Vol I*, UK: Harvard University Press (Loeb Classical Library), 1956, II. XLV.2.

¹⁰ Morag Buchan, *Women in Plato's Political Theory*, Great Britain: Routledge, 1999, s. 101.

¹¹ C. D. C. Reeve, *Philosopher-Kings*, Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company Inc., 2006, s. 218.

etkileşimleri yoktur. Platon'un yaşadığı dönemde Atinalı kadınlar, baskı altında, nüfuzsuz ve söz haklarının olmadığı bir yaşam sürmektedirler.¹²

Klasik Dönem Atina'sında kadınların toplumsal konumlandırılmasına kısaca bakıldığında dahi, Platon'un *Politeia*'da kadınlara verdiği yer veya onları hem politik hem de toplumsal alanda konumlandırma biçimi devrim niteliğinde bir düşünce olarak görülebilir.¹³ Onun geleneğin aksi yönünde bir fikir öne sürdüğü ve kadınları toplumdan dışlamak yerine, onlara toplumsal alanda yer vermeye çalışarak kadınları erkeklerle eşit kıldığı bile söylenebilir. Kadınları pasif yaşamdan aktif bir yaşama döndürmüş ve onların erkeklerle birlikte eğitim almaları gerektiğini söyleyerek onlara neredeyse eşit statü verme çabası içine girmiştir. Özetle, söz konusu diyalogda idealize edilen toplum, o dönemde gerçekte var olan toplum modelinden farklı olduğu gibi, toplumdaki kadının konumu da yine o dönemdeki kadının konumundan oldukça farklılaşmış görünmektedir.¹⁴

Kallipoliste kadınların yaşamları evle sınırlandırılmaz. Kadınlar toplumun çeşitli kademelerinde yer alabilirler. Ancak Platon'un *Politeia*'da bahsettiği kadınların hangi sınıfa ait olduğuna dair açık bir ibare yoktur. Platon yorumcularından biri olan Reeve'ye göre, kadınlar *poliste* varolan sanatların her birinde eğitilirler ve hangi sanatta daha iyilerse veya hangisinde doğal yetenekleri varsa, o işe yönelebilirler.¹⁵ Bu durum Platon'un her sınıftan kadına ideal toplum içinde yer verdiğine dair düşünceyi desteklemektedir. Ancak Platon kadın üreticilerle ilgili ayrıntılı bir açıklama yapma ihtiyacı duymaz ve yalnızca koruyucular sınıfındaki kadınların yerini belirlemeye, onların eğitimlerini ve göreceklere işlerin neler olduğunu ayrıntılarıyla açıklamaya çalışır.¹⁶ Bir başka deyişle, Platon ortak iyiye belirgin bir katkısı olmayacak üreticiler sınıfının kadınlarının yaşamlarını geliştirmeye gerek duymaz.¹⁷

Platon'un üreticiler sınıfının kadınlarına dair düşünceleri yalnızca satır aralarından çıkarılabilir. Örneğin, Platon'a göre, her iki cinsiyet de eğer doğaları yatkınsa hekim veya marangoz olabilir.¹⁸ Bu durum üreticiler sınıfındaki kadınların da erkekler gibi iş görebilecekleri sonucunun çıkarılmasına neden olur. Ancak bu örnek sorunu çözmede yeterli değildir. Diyalogda üreticiler sınıfının nasıl düzenleneceğine dair bir tartışma

¹² Julia Annas, *An Introduction to Plato's Republic*, Oxford: Clarendon Press, 2009, s.181-182.

¹³ Reeve, a.g.e., 218.

¹⁴ *Kallipolis*'te Koruyucular, Savaşçılar ve Üreticiler olmak üzere üç sınıflı bir toplum modeli vardır. Bu toplum modelini Platon akıl, öfke ve iştiha olarak ayırmış olduğu ruhun paralel olarak ele almıştır.

¹⁵ Reeve, a.g.e., s. 219.

¹⁶ Reeve, a.g.e., s. 218-219

¹⁷ Annas, a.g.e., s. 183.

¹⁸ Plato, *Politeia (The Republic)*, çev. Paul Shorey, Cambridge:Harvard University Press (Loeb Classical Library), 1963, 454d-455d.

yürütülmediğinden, başka bir deyişle kadınların yalnızca koruyucular sınıfında nasıl yer alacağı tartışması içinde ele alınmasından dolayı, açıklığa kavuşturulması gereken, karanlıkta kalan hususların olduğunu belirtmekte fayda vardır. Burada Reeve'nin vermiş olduğu örnek oldukça çarpıcıdır: Kadın olsun erkek olsun Platon'un üreticilere dair görüşleri belirsizdir. Eğer her iki ebeveyn de *polis*in işlerinde çalışırsa, çocukları büyütme işini ve ev işlerini kimin yapacağı konusu karanlıkta kalır. Keza koruyucular sınıfında çocuk bakımı işi dadılara veya bakıcılara bırakılmaktadır.¹⁹ Böylece her iki cinsiyet de *polis*in işlerini ortak bir biçimde yapabilirler. Ancak üreticiler sınıfındaki bu belirsizlik geleneksel olarak kadına biçilmiş rollerin ne şekilde paylaşılacağını açıklığa kavuşturamamaktadır.

Platon'un tam olarak eşitliği savunup savunmadığı veya geleneksel olan görüşten tam manasıyla uzaklaşıp uzaklaşmadığına ilişkin bir diğer ibare, onun demokrasi eleştirisi yapmış olduğu *Politeia*'nın VIII. kitabında görülebilir. Düşünür, demokrasi eleştirisi çerçevesinde aşırı derece özgür olmanın sakıncalarına kadın-erkek arasındaki ilişkinin dejenerasyonunu da göz önünde bulundurarak değinir. Buna göre, demokrasiyle yönetilen bir *poliste* insanların olabildiğince özgür tutumlar içinde bulunması dolayısıyla bu iki cinsiyet arasında meydana gelecek olan eşitlik ilkesi kadın-erkek arasında doğaları gereği ortaya çıkan hiyerarşiyi bozacağı için kabul edilemez bir durum olarak görülür.²⁰ Ayrıca V. kitabında da erkeklerle kadınlar arasında her ne kadar bir eşitlik arzu ediliyor gibi görünse de, bu düşüncenin arka planında da kadınların erkeklerden her zaman daha zayıf olduğu fikrinin bulunduğunu göz ardı etmemek gerekir.²¹ Kadınların dikiş dikmek, çörek pişirmek vb. gibi işleri her daim daha iyi becereceği fikri de²² kadının doğasının bu türden işlere her daim yatkın olduğu görüşünü destekler niteliktedir. Başka bir ifadeyle, Platon'un bu yaklaşımı ev işlerini kadının doğasının öz-niteliksel pratikleri olarak göstermenin başka bir biçimi olarak değerlendirilebilir. Düşünür'e göre erkekler kadınlarla ev içi işlerde yarışamazken, kadınlar da diğer işlerde erkeklerden hep daha aşağıdadır. Buna göre, Platon, açık bir biçimde olmasa da, kadın ve erkeğin doğalarını temelde birbirinden ayırmaktadır. Böylece her iki cinsiyet arasında tüm işleri birlikte yapmada tam bir eşitliğin savunulduğu bir görüşün Platon tarafından benimsenmediği açıkça görülmektedir.

Platon'daki kadın düşüncesiyle Atina toplumundaki kadınlar karşılaştırıldığında, her ne kadar Platon'un devrim niteliğinde bir fikir öne sürdüğü iddia edilebilir olsa da, Platon'un kadına dair değerlendirmelerinde geleneksel yorumlara yakın bakış açısının hâlen geçerliliğini koruduğu ve tam manasıyla eşitlikçi bir tutumun sergilenemediği dikkat çekmektedir.

¹⁹ Plato, *Politeia (The Republic)*, 460d.

²⁰ Annas, a.g.e., s.183.

²¹ Plato, *Politeia (The Republic)*, 455c-e; 456a.

²² Plato, *Politeia (The Republic)*, 455c-d.

Reeve, zaman zaman dile getirilen geleneksel anlayışa yakın duran yorumların *kallipolisteki* tüm kadınlar için genellenebilir fikirler olmadığını belirtir. Platon'daki bu düşünceler yollardaki ufak tefek çakıltaşları gibidir ve Reeve'ye göre *kallipoliste*, o dönem Atina'sının aksine, aynı doğal eğilimlere sahip kadınlar ve erkekler aynı eğitimi alabilirler, aynı statüye gelebilirler ve en büyük oranda kişisel mutluluğa bu biçimiyle erişebilirler.²³ Ancak mevcut Atina toplumuyla karşılaştırılması sonucunda Platon'un *protofeminist* veya *egaliteryan* olduğu yönünde bir düşünceye de varmak pek de olanaklı değildir. Hatta böylesi bir sonuç Platon'da kadın düşüncesine ilişkin aşırı bir yorumda bulunmak anlamına gelebilir. En iyimser şekilde, Platon, ancak kendi zamanının normlarına nazaran, kadının statüsünün gelişmesine önemli bir teşvikte bulunan filozof olarak görülebilir.²⁴ Keza onun Atina'daki kadınlara ilişkin bakış açısının iyileştirilmesine onların bireysel haklarının savunulması gerektiği temelinde meydan okumak gibi bir amacı yoktur. Bir diğer deyişle, onun geleneksel kadın figüründen uzaklaşma arzusunun nedeni, kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması ve bu çerçevede kadın haklarını yeniden tesis etmek değildir. Bir sonraki bölümde ayrıntılarıyla görüleceği üzere, Platon ideal toplumunda kadınlara *kallipolis*in devamlılığı üzerinden yer vermektedir ve bu bağlamda Annas'ın da belirttiği üzere toplumun bütününe oranla daha az katkıda bulunacak kadınların eğitimi ve yaşam biçiminden bazı satır araları dışında hemen hemen hiç bahsetmemektedir.²⁵

-II-

Atina toplumundaki kadınların konumuna ilişkin inceleme ve Platon'un kadına ilişkin görüşlerinin Atina toplumundaki kadın figürüyle yüzeysel bir şekilde karşılaştırılması, Platon'un ideal toplumunda kadınlara ne şekilde yer verdiğine ilişkin değerlendirmeyi her daim eksik bırakacaktır. İlk kısımda önümüze çıkan bu tablo, dönem koşulları çerçevesinde Platon'un kadını toplumda daha fazla görünmeye teşvik ettiğini gösteriyor olsa da, konuyu daha derinlemesine ele almak gerekmektedir. Bu nedenle, filozofun geleneksel düşünceye mi yaklaştığına yoksa bu düşünceden kopma çabası içinde mi olduğuna ya da bu iki yaklaşım arasında bir yerde mi konumlanmaya çalıştığına dair bir değerlendirmenin yapılması gerekmektedir. Bu değerlendirme, Platon'un *Politeia* diyalogunun V. kitabında Sokrates ve Glaukon arasında geçen tartışmanın ayrıntılı incelemesi ile yapılabilir. Böylesi bir analiz aynı zamanda Platon'un

²³ Reeve, a.g.e., s. 220.

²⁴ Kola Olugbade, "Women in Plato's Republic", *The Indian Journal of Political Science*, Vol.50, No. 4, Indian Political Science Assoc. Publ., 1989, s. 504.

²⁵ Annas, a.g.e., 183.

kallipoliste kadınlara neden yer vermeye çalıştığına dair ipuçlarını da içerecektir.

Politeia diyalogunun ilk dört kitabında kadınların eğitime, toplumda nerede ve nasıl konumlandırılacaklarına ilişkin herhangi bir saptama yapılmaz. Bu kısımlarda kadınlardan yalnızca birkaç pasajda²⁶, genel olarak da örneklemeler üzerinden söz edilir. Bu örneklemelerden birkaçı kadınlara ne biçimde bakıldığına dair birtakım ipuçları veriyor olsa da, bunların geleneksel anlayışı mı yoksa ideal toplumdaki bakış açısını mı gösterdiği açık değildir.

Politeia'nın I.-IV. kitapları genel olarak eğitilmiş ve erdemlerle bezenmiş, nitelikli koruyucu olacak erkeklere özgü bir sınıfın olması gerektiği²⁷ ve bunun nasıl gerçekleştirileceği tartışmasına dayanır. Platon ancak erkeklerin toplumsal alandaki yerini belirledikten sonra (V. kitap ile birlikte) kadınların toplumsal katmanların neresinde ve ne şekilde yer alacaklarını tartışmaya başlar. Bu tartışmada öncelikle erkekler için zaten uygun olan koruyucular sınıfının kadınlar için de uygun olup olmayacağı değerlendirilir. Burada kadınların konumunun, erkeklere ilişkin düzen belirlendikten sonra değerlendirmeye dahil edilmesi, gözlerden kaçırılmaması gereken önemli bir husustur. Bu durum iki biçimiyle yorumlanabilir: Bunlardan ilki geleneksel düşüncede kadının zaten politik ve toplumsal alanda yerinin olmamasından dolayı, zorlu olacak bu tartışmaya ayrı bir alan açmak; bir diğeri de kadını erkekten sonra gelen bir varlık olarak görmeye devam etmek. Platon'un V. kitabına genel bir bakış içinde, ilk yorumun daha doğru olabileceğine dair ipuçları olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Platon, kadınların erkeklerle birlikte iş görmesini aşılması gereken *ilk dalga* olarak adlandırmakta²⁸ ve diyalogda bunun dışında iki dalganın daha aşılmaya çalışıldığı görülmektedir. İkinci dalganın kadın ve çocukların ortaklığı²⁹, üçüncüsünün de filozof-kralla³⁰ ilişkili olduğu düşünülürse, Platon'un aslında o dönemde Atina toplumunda kabul görmesi zor olan üç şeyi aşma çabası içinde olduğu açık bir biçimde fark edilmektedir. Bu noktada Platon'un aşılması zor olan ve *kallipolis* de temelinde bulunması gereken üç öğenin geçerli olabilmesi için geleneksel olanla savaşımını tartışma konusu yaptığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Atina toplumunda süregelen geleneksel anlayış ile Platon'un *kallipolis* olarak idealize ettiği toplum düzeni arasında bir çatışma olduğu Sokrates'in sözlerinden çıkarılabilir. Sokrates'in Glaukon'a kadınların toplumda nasıl yer alacağına dair şu sorusu, tam da bu çatışmanın görünen

²⁶ Plato, *Politeia (The Republic)*, 373c, 387e, 395d, 398b, 431c.

²⁷ Brian Calvert, "Plato and the Equality of Women", *Phoenix*, Vol. 29, No. 3, Canada: Classical Association of Canada, 1975, s. 231.

²⁸ Plato, *Politeia (The Republic)*, 457b.

²⁹ Plato, *Politeia (The Republic)*, 457b-471e.

³⁰ Plato, *Politeia (The Republic)*, 472a-474e.

bir yüzü olarak kabul edilebilir: Kadınlar erkeklerle aynı işleri mi yapacaklar, yoksa çocuk yapıp, onları büyütmeyle yani ev işleriyle mi ilgilenecekler?³¹ Kadınların doğaları erkeklerle aynı mı yoksa onlarınkinden ayrı mıdır? Başka bir ifadeyle *kallipoliste* gelenek karşıtı görüş mü, yoksa geleneksel görüş mü kabul edilecektir? Mckeen, bu sorunun cevabının *cinsiyet-birleştirici (sex-integrated)* ve *cinsiyet-ayırıcı (sex-segregated)* görüşten birinin seçilmesi yoluyla verilebileceğini söyler.³² Buna göre, kadınlar ya erkekler gibi bütün işlerde sorumluluk sahibi olacak ya da bu işler arasında bir bölümlenme yapılması tercih edilecek ve kadınlar geleneksel olana uygun bir biçimde yalnızca çocuklarla ilgilenirken, erkekler toplumsal yani daha görünür olan işlerde başrolde olmayı sürdürecektir.

Glaukon'un Sokrates'in bu sorusuna vermiş olduğu cevaba bakıldığında, onun ne tam olarak geleneği ne de gelenek-karşıtlığını savunduğu görülür: "Onlara daha zayıf, erkeklere de daha güçlüymüş gibi davranmamız dışında her işte ortak olacaklardır."³³ Buna göre, iki cinsiyet arasında doğaları karşılaştırıldığında elbette farklılık vardır, fakat buna karşın kadınlar ve erkekler her işi ortaklaşa yapacaklardır. Kadınlar ile erkekler arasında birtakım doğal farklılıkların bulunduğu ve kadınların erkeklere göre daha zayıf olduğuna dair bu belirlemenin, tüm işlerde kadın koruyucuların daha az iş yapmalarına mı neden olacağı, yoksa yalnızca bazı kadınların erkeklerle aynı işi yapabilme yeteneğine sahip olup olmadığını mı göstermeye çalıştığı açık değildir.³⁴ Sonuçta, ortak iş yapması istenen kadınlar erkeklerden farklı bir doğaya sahiptir ve bu farklılık da kadınların erkeklerden daha zayıf olduğu fikriyle desteklenmektedir. Sokrates de cinsiyetler arası farklılığı kabul etmesine karşın, bunu aşmanın bir yolunu arar ve kadınların erkeklerle aynı eğitimi alması gerektiğini söyler. Bu anlayış kadının zayıflığının eğitim yoluyla bertaraf edilebileceği sonucunu doğurur. Sokrates'e göre, aynı şekilde yetiştirilmemiş kimselerden aynı işi yapmaları beklenemez.³⁵ Kadınlar erkeklerle aynı eğitimi aldıklarında koruyucular sınıfında da birlikte yer alarak ortaklaşa iş görebileceklerdir. Bu durumda Platon'un yaygın kabule karşı bir direnç gösterdiği, Glaukon'un fikriyle birlikte beliren geleneksel düşünce formunu eğitim yoluyla aşmaya çalıştığı söylenebilir. Sokrates'in Glaukon'un geleneksel tespitine karşı getirmiş olduğu çözüm, Platon'un koruyucular sınıfında kadınlara bir yer verme arzusunu devam ettirdiğini ve ortaya çıkan neredeyse dogmaya dönüşmüş engelleri aşmaya çalıştığını göstermektedir. Hatta o, kadınların

³¹ Plato, *Politeia (The Republic)*, 451d.

³² Catherine McKeen, "Why Women Must Guard and Rule in Plato's Kallipolis" *Pacific Philosophical Quarterly* 87, USA: University of Southern California and Blackwell Publ., 2006, s. 530.

³³ Plato, *Politeia (The Republic)*, 451e.

³⁴ McKeen, a.g.e., s. 531.

³⁵ Plato, *Politeia (The Republic)*, 451e.

erkeklerle birlikte çıplak olarak idman dersi almalarını, müzik, silah kullanma ve ata binme gibi birçok alanda aynı şekilde yetiştirilerek ortak bir eğitime tabi olacaklarını düşünerek Atina'daki toplumsal geleneğe karşı duruşunu açıkça sürdürmektedir.

Platon için bu ilk dalgayı aşmak elbette ki kolay olmayacaktır. Keza kadınlarla erkeklerin koruyucular sınıfında bütün işleri ortak yapabilecekleri fikrinin, filozofun diyalogunun daha önceki kitaplarında geçen ve *kallipoliste* adaletin temelini oluşturan *uzmanlaşma prensibi*yle çeliştiği noktalar da vardır.

1. Eğer her bir kimsenin doğasının uygun olduğu işi yapması gerekiyorsa, ...
2. Erkeklerle kadınların doğaları birbirinden farklıysa ve bu yüzden onlara bu farklı doğalarının gerektirdiği işlerin verilmesi gerekiyorsa,
O halde,
3. Doğaları farklı olan erkeklerle kadınlara aynı işleri yapmalarını söylemek tutarsızlığı da beraberinde getirecektir.³⁶

Uzmanlaşma prensibi, *kallipoliste* adaletin sağlanabilmesi için her bir bireyin doğalarının yatkın olduğu işi yapmaları gerektiği kabulüne dayanan bir ilkedir. Bu prensibe göre, bir kişi doğası gereği marangozluk yapıyorsa, doğası farklı olan başka birinin marangozluk yapmaması gerekir. Bu biçimiyle ele alınan *uzmanlaşma prensibine* göre, doğalarının birbirinden farklı olduğu dile getirilen kadın ile erkeğe aynı işlerin verilmesi, örneğin erkeğin doğasının koruyuculuk işine uygun olduğu söyleniyorsa, doğası ondan daha farklı olan hatta ondan daha zayıf görülen kadının koruyucu olarak *poliste* görev alması, neredeyse olanaksız hâle gelir. Ancak Platon'a göre, kadın ile erkeğin doğalarının farklılığına ilişkin bu tespit, onların aynı işleri yapmalarına engel olmaz. Örneğin, saçsız biriyle saçlı birinin doğalarının aynı olduğundan söz edemesek de, onların aynı işi yapmalarından söz edebiliriz. Bir diğer deyişle, saçlı olmayan birinin ayakkabıcılığa yatkın olması, doğası ondan farklı olan saçlı olan başka birinin ayakkabıcılık yapamayacağı anlayışını beraberinde getirmez.³⁷ Bu iki kişinin doğalarının farklı olduğundan söz etmemiz onların aynı işi yapamayacaklarına delalet değildir. Bu durumda da aynı işi yapan kimseler arasında cinsiyetten kaynaklanan bir farklılık da söz konusu değildir. Platon'a göre, kadın hekim ile erkek hekimin ruhu aynı doğaya sahiptir.³⁸ Ancak doğası hekimliğe uygun biriyle doğası ayakkabıcılığa ya da

³⁶ Calvert, a.g.e., s. 232.

³⁷ Plato, *Politeia (The Republic)*, 454c.

³⁸ Plato, *Politeia (The Republic)*, 454d.

marangozluğa uygun kişilerin doğaları birbirinden farklı kabul edilmektedir.

Kadınlar ile erkekler arasında kadının doğurması, erkeğin ise buna yol açması dışında bir fark yoktur³⁹ ve bu farklılık onların aynı işleri yapmasına bir engel teşkil etmez. Çünkü doğalarının ayrılığı yalnızca onların cinsiyetlerinin farklılığından kaynaklanmaktadır. Cinsiyet farklılığı da aynı işlerde ortaklaşa görev almaya engel değildir. Burada Platon'un insanların cinsiyetlerine göre değil de, o işe yatkın olup olamayacağına göre bir ayırım yapılabileceği düşüncesinden vazgeçmediğini, her iki cinsiyette de doğal yeteneklerin benzer bir biçimde bulunduğu anlayışını devam ettirdiğini görmekteyiz. Bu nedenle koruyucular sınıfında kadının kadın, erkeğin ise erkek olduğu için yapması gerekli görülen herhangi bir işten söz edilemez.⁴⁰ Geleneksel cinsiyet sınıfları arasına simetrik bir varsayım getirilir. Böylece, geleneksel olarak *kadınsal* sayılan işler erkeklere, *erkeksel* sayılan işler ise kadınlara açık hâle gelir.⁴¹ Kadın ve erkeğe yönelik hiçbir özel alandan söz edilemeyeceğine göre her iki cinsiyet de aynı işleri yapmalıdır ve koruyucular sınıfına uygun olan kadın da gerektiği biçimde eğitilmelidir.⁴² Bu varsayım her iki cinsiyetin de her işi yapabileceği gibi bir sonuca doğru bizi götürürken, daha önceki satırlarda geçen bir ifadenin bu anlayışla çelişik olduğunu da gözlerden kaçırmamak gerekir. Her iki cinsiyete ilişkin işlerin birbirine açık hâle gelmesi, kadınsal işlerin erkekler tarafından yapılabileceği yanılması neden olmaktadır. Oysa ki 455c-d satırlarında belirtilen kadınların dokuma ve çörek pişirme gibi işleri erkeklerden her zaman daha iyi yaptığı düşüncesi, erkeklerin bu işi yapmada zayıf olduklarını söylemekte, hatta neredeyse bu işlere bulaşmamalarını ve bu konuda kadınlarla yarışa girilmemesi gerektiğini öğütlemektedir. İlgili satırlardan birkaç satır önce Platon'un 'kadınsal' olarak tanımladığı işlerden bahsetmesinin hemen ardından, birkaç satır sonrasında erkeğin erkek; kadının ise kadın olduğu için yapamayacağı hiçbir işin olmadığını söylemesi, bu tartışmalı konuya dair kafa karışıklığına yol açmaktadır. Bu durum Platon'un gelenek yanlısı-gelenek karşıtı pozisyonunu belirlemede bir karmaşa yaşadığı veya kimi zaman geleneksel kadın-erkek rollerine, kimi zaman da gelenek-karşıtı düşünceye daha yakın pozisyonlar ürettiği burada ilk elden yapılabilecek yorumlardan biridir.

Platon her ne kadar kadınlarla erkeklerin aynı işleri yapabileceğini öngörse de bazı satırlarında onun bu düşüncesinden ayrıldığını açıkça görebiliriz: "Bunun yanı sıra, kadın bütün işlerde erkekten daha zayıftır."⁴³

³⁹ Plato, *Politeia (The Republic)*, 454d-e.

⁴⁰ Plato, *Politeia (The Republic)*, 455d.

⁴¹ McKeen, a.g.e., s. 534.

⁴² Julia Annas, "Plato's 'Republic' and Feminism", *Philosophy*, Vol 51, No. 197, Cambridge University Press on behalf of Royal Institute of Philosophy, 1976, s. 308.

⁴³ Plato, *Politeia (The Republic)*, 455e.

Sokrates'in dilinden dökülen bu açıklamalardan yola çıkılarak, erkeğin hemen hemen her alanda kadından daha güçlü ve üstün bir konumda olduğu, kadının kadın olmaklık bakımından bile erkeğe üstün gelebileceği hiçbir alanın var olmadığı düşünülebilir. Ayrıca bu açıklama, Sokrates'in en iyi kadınları (yani koruyucu kadınların) en iyi erkeklerden kapasite olarak daha aşağıda olduğunu kabul ettiği biçiminde yorumlanabilir ve bu da kadınların koruyucular sınıfında erkeklerle ortak iş yapan üyeler olarak düşünülmesini olanaksız kılar.⁴⁴ Bu düşünce her iki cinsiyetin birlikte eğitim görmesini de neredeyse gereksiz hâle getirir. Koruyucular sınıfında çocuk yetiştirmek gibi birtakım geleneksel işlerin de dadı veya hemşirelere bırakılacağı⁴⁵ göz önüne alındığında, kadınların koruyucular sınıfında neden yer alması gerektiği sorusu yanıtlanması zor bir hâl alır. Bloom'a göre, bu sorunun aslında kolay bir yanıtı vardır; kadınlar koruyucular sınıfına yalnızca üreme amaçlı olarak alınırlar.⁴⁶ "Kadınların koruyucular sınıfına alınması onların erkeklerle aynı kapasiteye sahip olmalarından dolayı değil, onların farklı olmalarından, kendileri çocuk doğururken, erkeklerin doğuramamasından kaynaklanır."⁴⁷ Bloom'un bu yorumu, bize, bütün işlerde⁴⁸ erkeklerden daha zayıf olan kadınların bir anlamıyla koruyucular sınıfının devamlılığını sağlayacak bir niteliğe sahip olmalarından dolayı bu sınıfta yer almakta olduğunu söylemektedir. Bu noktada Bloom'a getirilebilecek en temel itiraz, Platon'un kadınların erkeklerden daha zayıf olduğunu söylerken, onun yalnızca koruyucu sınıfını kastetmediği olabilir. Eğer ifade koruyucular sınıfı için değil de, kadınlar sınıfının genel olarak her işte erkeklerden daha zayıf olduğu biçimiyle değerlendirilirse, koruyucu sınıfındaki en iyi kadınların en iyi erkeklerden her daim daha zayıf olduğu sonucuna ulaşmak zorlaşır.⁴⁹

Bir erkeğin yetenekli olduğu üzerine bir genelleme, en iyi kadınların en iyi erkeklerden daha yetenekli olduğu söylemiyle çelişmez. Örneğin, biri hem erkeklerin genelde daha iyi hekimlik yaptığını hem de en iyi kadın hekimlerin en iyi erkeklerden daha iyi olduğunu söyleyebilir.⁵⁰

Pierce'in bu yorumuna göre, Platon'un yapmış olduğu genelleme, yalnızca koruyucular sınıfı için geçerli değildir. Burada en iyi erkeklerden değil, genel

⁴⁴ Allen Bloom, *The Republic of Plato Translated With Notes And An Interpretive Essay*, New York: Basic Books, 1991, s. 383.

⁴⁵ Plato, *Politeia (The Republic)*, 460d.

⁴⁶ Bloom, a.g.e., s. 383.

⁴⁷ Bloom, a.g.e., s. 383.

⁴⁸ Burada geleneksel roller olan ev işleri dışlanmaktadır. Keza daha önceki satırlarda erkeklerin kadınlarla bu işlerde yarışamayacakları dile getirilmektedir.

⁴⁹ Christine Pierce, "Republic V", *The Monist*, Vol. 57, No. 1, Women's Liberation: Ethical, Social, and Political Issue, 1973, s. 9.

⁵⁰ Pierce, a.g.e., s. 9.

bir erkek sınıfından bahsedilmektedir. Ancak bu genelleme, daha özel durumlarda farklılaşabilir. Böylece de en iyi kadın hekimlerin en iyi erkeklerden daha iyi olduğu pekâlâ söylenebilir.

Konuya başka bir açıdan bakan McKeen'in düşünceleri Pierce'inkinden farklılaşmaktadır. O, bu konuya Platon'un *uzmanlaşma prensibi* üzerinden açıklık getirmeye çalışır ve bu bakışı aracılığıyla *uzmanlaşma prensibini* iki biçimde yorumlayarak, kadınların koruyucular sınıfında nasıl yer alacağına ilişkin bir değerlendirme yapar: I- *Poliste*ki diğer insanlarla karşılaştırıldığında doğası gereği bir işe daha uygun olma. II-*Poliste* yapılabilir diğer işlerle karşılaştırıldığında doğası gereği bir işe daha uygun olma.⁵¹ İlki yeteneğe, ikincisi ise işgücünün az çok farklı biçimde organize edilmesine dayanır. McKeen, Platon'un koruyucular sınıfında II. sıklıkla göre bir iş bölümü tasarladığını düşünür. Keza I. işbölümü dikkate alındığında, doğaları gereği farklı olan kadın ve erkeğin aynı işi yapmasına olanak tanınmamaktadır. Hatta bu durum, yani kadınların doğalarının erkeklerinkinden farklı olması, yönetimde ve askeri işlerde yalnızca erkeklerin olması gerektiği sonucuna kadar genişletilebilmektedir. Ancak II. sıklık göz önünde bulundurulduğunda, koruyucular sınıfı içinde bir işbölümü ortaya çıkmaktadır. Buna göre, kadınlar erkeklerle koruyucular sınıfında birlikte yer alabilir fakat kadınlara erkeklerle *birebir* aynı işler verilmez. Bu durum *Politeia*'nın 457a satırlarında daha açık bir biçimde dile getirilmektedir:

Koruyucuların kadınları elbise yerine erdemle örtünsünler diye soyunmalı ve savaşta, *polis*in korunacağı diğer işlerde erkeklerle ortaklaşa iş görmeliler ve yapacakları başka bir iş olmamalı. Ancak bu işlerin daha hafif olanları bu cinsiyetin zayıflığından dolayı erkeklerden ziyade kadınlara verilmeli.

Platon'a göre kadınlar erkeklerle koruyucular sınıfında birlikte yer alabilmelerine karşın, yapacakları işler *birebir* aynı olmayacaktır. Kadınlar geleneksel düşünceye de uygun bir biçimde her zaman erkeklerden daha zayıf olarak görülmekte ve bu durum ister istemez erkekler ile kadınlara *tamamen* aynı işlerin verilememesi sonucunu doğurmaktadır. Bu düşünce, aşağıdaki satırlarla birleştirildiğinde, kadınların doğası gereği erkeklerden daha zayıf oldukları, buna karşılık yine de koruyuculuk değerlerine sahip olan kadınların onlara ancak daha hafif işlerin verilmesi koşuluyla bu sınıfa alınmaları gerektiği düşüncesine bizi götürür:

Hem kadın hem de erkek birinin daha zayıf, diğerinin daha güçlü olması dışında koruyuculuk yapmak için aynı doğaya sahiptir⁵²
(...) Böyle değerleri olan kadınlar böyle erkeklerle birlikte

⁵¹ McKeen, a.g.e., s. 536.

⁵² Plato, *Politeia (The Republic)*, 456a.

yaşamaları için seçilmeli, koruyucular olarak yetenekli ve doğaları yakın olduğu için onlarla birlikte hizmet vermelidir...⁵³

Platon'un bu söylemine iki açıdan bakılabilir. Bunlardan ilki düşünürün her zaman kadınları hem zihinsel hem de fiziksel olarak erkeklerden daha zayıf gördüğü ve koruyucular sınıfında onlara yer vermesinin nedeninin Bloom'un dile getirdiği üzere yalnızca üreme amaçlı olduğu fikri; ikincisi ise Platon'un her iki cinsiyetin de fiziksel güç gerektiren işler dışında *polis*in diğer işlerinde ortaklaşa çalışacakları fikridir. İlki kabul edildiğinde bu, kadın cinsiyeti hakkında bir genelleme olarak düşünülebilir ve bu kabul, kadınlara geleneksel rollerinden sıyrılmaksızın koruyucular sınıfında yer verildiği yorumunu beraberinde getirir. Bunu destekleyecek en temel unsur, en iyilerin en iyilerle birleşmesi sonucu koruyucular sınıfına uygun çocukların yetiştirilmesi iddiasıdır.⁵⁴ Eğer kadınlar hem zihinsel hem de fiziksel olarak erkeklerden daha aşağıda yer alıyorsa, bu cinsiyetin *polis*in yönetiminde erkekler gibi yer alabileceklerini söylemek zorlaşır. Bu durum kadınların erkeklerin yarışamayacağı geleneksel rollerinde başarı sağlayabilecekleri ve toplumda da ancak bu rolleriyle yer alabileceklerini gösterir. Böylece kadın başta üreme ve daha iyi bir koruyucu nesil yaratma amacıyla bu sınıfta bulunmalıdır. O halde, Platon özelde kadınlar ve erkekler arasında eşitlik olduğu fikrine inanmamakta ve yalnızca *kallipolis*in geleceği için kadınlara koruyucular sınıfında yer vermektedir. Platon'un söylemine dair ikinci bakış açısında ise, kadınların zihinsel açıdan erkeklerden hiç de farklı olmadıkları, yalnızca fiziksel açıdan zayıf olmaları nedeniyle güç gerektiren işlerde erkeklerle aynı işleri yapamayacakları öngörülür. Bu görüş kadınların da erkeklerle aynı erdemlere sahip olabileceklerini ve bu özellikleriyle koruyucular sınıfında yer alabileceklerini gösterirken, yalnızca fiziksel işlerde durumun farklılaşabileceğini kabul etmektedir. 456a'daki "Hem kadın hem de erkek birinin daha zayıf, diğerinin daha güçlü olması dışında koruyuculuk yapmak için aynı doğaya sahiptir" sözünde geçen zayıflık sözcüğü *fiziksel* olarak yorumlanabilir. Ancak elbette ki Platon'un burada fiziksel veya zihinsel güç arasında yaptığı temel bir ayrım olmadığından, bu iddia yalnızca bir yorum olarak kalmakta ve ne yazık ki *Politeia* diyalogu içinde tam manasıyla temellendirilememektedir.

Politeia'nın V. kitabı, kadınların koruyucular sınıfında erkeklerle birlikte iş görmesi önerisi kimi durumlarda kafa karışıklığına yol açsa da, Platon'un aşmaya çalıştığı önemli bir problem olarak görülmektedir. Ancak bu konunun aşılmasında kimi zaman kadınlara ilişkin geleneksel roller ön plana çıkarılmış, kimi zaman da bu rollerden sıyrılarak, kadınların erkeklerle birlikte ortaklaşa nasıl iş görebilecekleri temellendirilmeye çalışılmıştır. Dönemin şartları ve V. kitapta yapılan tüm bu tartışmalar göz

⁵³ Plato, *Politeia (The Republic)*, 456b.

⁵⁴ Plato, *Politeia (The Republic)*, 459a-e.

önüne alındığında, Platon'un kimi zaman gelenek yanlılığı ile gelenek karşıtlığı arasında kaldığını ve bu bağlamda geleneği de tamamen dışlama amacı gütmeyeceği söylenebilir. Bu çerçevede Platon'un kadınlara ilişkin düşüncesinin daha açık anlaşılabilmesi için filozofun diğer diyaloglarında da kadınları ne şekilde ele aldığına incelenmesi gerekli görünmektedir.

-III-

Platon'un kadınlara ilişkin görüşlerinin ipuçlarının bulunabileceği diyaloglardan biri de *Timaios*'tur. Diyalogun 42a-e ve 90e-91a satırları filozofun kadınları ne şekilde değerlendirdiğine, erkeklerle karşılaştırıldıklarında onların nasıl konumlandırıldıklarına dair önemli göstergeler içermektedir.

Platon'a göre, insan doğasının ikili bir yapısı vardır ve bu yapıda daha güçlü olan, sonraları *erkek* olarak adlandırılan cinsiyettir.⁵⁵ Ruhlar kaderleri gereği, bedene girdiklerinde ister istemez birtakım acı ve haz karışımı sevgi, öfke, korku ve bunlara benzer aşırı arzularla karşı karşıya kalacaklardır. Eğer, ruhlar bu ihtirasların üstesinden gelebilirlerse, yani onları zaptedebilirlerse, adil bir yaşam; onların kendilerini ele geçirmelerine izin verilerse adaletsiz bir yaşam süreceklerdir. Bunun sonucunda ise bu ruhlar sahip oldukları zamanı iyi bir biçimde geçirirlerse yıldızındaki⁵⁶ mutlu ve uyumlu yaşamlarına geri dönecekler; kötü bir şekilde geçirirlerse de ikinci doğumlarında kadın olarak dünyaya geleceklerdir. Platon için kadın bedeninde dünyaya gelme, erkek bedeninde dünyaya gelen ruhun daha alt kapasiteye düşmesi anlamını taşır.⁵⁷ Kendini kötü şeylerden koruyamaması halinde de bu döngü düşük seviyedeki yaşamının karşılık geldiği hayvanın bedeninde dünyaya gelmesi süreciyle devam edecektir. Platon'un ruhun yeniden bedene girme döngüsü içinde kadınları bu şekilde konumlandırması, onların erkeklerden daha aşağı ve zayıf olduğunun önemli bir göstergesidir.

Platon'un kadın cinsiyetini ikinci bedene girme sırasında daha aşağı ruhların vücut bulduğu bir cinsiyet olarak konumlandırması, *Politeia* diyalogunda ruhun üç kısmının birbiriyle olan ilişkisi ile bağlantılandırılarak da yorumlanabilir. Ruh rasyonel ve irrasyonel olmak üzere iki başlık altında akıl, öfke ve iştihâ olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır. Rasyonel kısmın irrasyonel kısımlara hakim olması, onları yönetmesi ruhta bir uyumu

⁵⁵ Plato, *Timaios (Timaeus), Timaeus, Critias, Cleitophon, Menexenus, Epistles*, çev. R. G. Bury, Cambridge: Harvard University Press (Loeb Classical Library), 1929. ss. 3-252, 42a.

⁵⁶ *Timaios* diyalogunda herkesin ait olduğu bir yıldızdan söz edilmekte olup, doğuş çarkından çıkış kişinin yıldızıyla buluşması olarak görülmektedir.

⁵⁷ Plato, *Timaios (Timaeus)*, 42b

meydana getirirken, irrasyonel kısımların ruha hâkim olması uyumsuzluğun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Platon ilk bedene girme esnasında İdealara en yakın kopya olmasından dolayı uyumlu olarak kabul edilebilecek ruhu erkek bedeninde, irrasyonel kısımların hâkim olduğu ruhu da ikinci vücut bulma durumunda kadın bedeninde tasvirlemektedir. Bir diğer deyişle, uyumlu ve mükemmel yakın ruh erkek bedenine, uyumsuz ve mükemmel olmayan ruh ise kadın bedenine ait olmalıdır. İlk döngüde erkek bedeninde ele alınan ruh, uyumunu ve mükemmel olan yakınlığını sürdürüp, diğer irrasyonel şeylerin kendine hâkim olmasını engelleyerek döngüden çıkabilir, bunun tam tersi durumda ise kendini kadın bedeninde bularak döngü içindeki yerini devam ettirir. Bu açıklamalar kadının zayıf olduğunu, bunun da ötesinde kadın cinsiyetinin uyumsuzluğun ve irrasyonelikle yönetilen ruhun yaşayabileceği koşulları karşıladığını göstermektedir.⁵⁸ Erkekler ise kadından daha güçlü olup, ruhta uyumun sağlanacağı en uygun şartlara sahip cinsiyettir. Nitekim ruhta uyumu yakalayamayan erkek, zaten bir sonraki yaşamında uyumsuzluğun uzamı olan kadın bedeninde yeniden dünyaya gelmektedir. O halde, Platon için kadın irrasyonelliğin hâkimiyetindeki zayıf cinsiyet olmak durumundadır.

Ruhun bedenden bedene geçişi, ancak, kendisini Aynılığın (*tautou*) ve Benzerliğin (*omoioy*) devinimine verdiği zaman son bulur.⁵⁹ Bu durum tüm aşırılıkları aklın kontrolü altına sokmak yoluyla, ruhun en iyi durumuna geri dönmesi demektir. Keza değişim insanı, irrasyoneliterate iter ve erkek bedenindeki ruhun aşırılıklara ve kötülöklere bulaşması da onun kadın bedenine düşmesiyle karşılığını bulur. Bir diğer ifadeyle, ruh irrasyonelitenin hakimiyeti altında olmanın cezasını kadın bedenine düşmekle çeker. Bütün bu açıklamalara bakıldığında, erkeğin mükemmellekle, değişmezlikle, rasyonellekle; kadının ise tamamlanmamışlıkla, değişkenlikle, irrasyonellekle tanımlandığı söylenebilir.⁶⁰

Timaios diyalogunun ilerleyen satırları da, yine kadınların erkeklerden daha aşağıda konumlandırılmasını pekiştirecek biçimde, ruh göçü sırasında kadın bedeninde dünyaya gelmenin bir cezalandırma şekli olarak kabul edildiğini anlatmaktadır. "Erkek doğanların hepsi korkak olurlarsa ve yaşamlarını adaletsizlik içinde geçirirlerse, ikinci hayatlarında kadın olarak doğarlar."⁶¹ Buna göre, bir erkek için erdemsiz yaşamın cezası kadın olarak dünyaya gelmektir. Bir önceki paragraftaki açıklanan satırlarla da ilişkili olan bu ifade, ilk vücut bulmada erkek ruhunda dünyaya gelmiş birinin olumsuz nitelikte yapıp ettiklerinden dolayı ikinci döngüde kadın bedeninde dünyaya gelerek cezalandırılacağını bir başka ifadeyle

⁵⁸ Buchan, *a.g.e.*, s. 41.

⁵⁹ Plato, *Timaios (Timaeus)*, 42c.

⁶⁰ Buchan, *a.g.e.*, s. 42.

⁶¹ Plato, *Timaios (Timaeus)*, 90e.

açıklamaktadır. Bu açıklamayla birlikte gözden kaçırılmaması gereken bir diğer husus ise, ruhların ilk bedene girmesi sırasında cinsiyet farklılıklarının henüz ortaya çıkmamış olmasına karşın, onların bulunduğu bedenlerin erkek bedenleri olarak tarifleniyor oluşudur. Başka bir deyişle, cinsiyet farklılığının olmadığı düzlemde bile insan erkek cinsiyeti ile özdeşleştirilmektedir.⁶² Cinsiyet farklılıklarının ortaya çıktığı ve cinsel birleşmelerin meydana geleceği devre ise ruhun ikinci beden değişimi geçirdiği sırada gerçekleşir.⁶³ Buna göre, kadın ve erkek formundaki beden yani cinsiyetlerin ortaya çıkışı ikinci döngüde meydana gelmektedir. Döngünün ilk başladığı durumda dünyaya gelmiş olanlar herhangi bir cinsiyet belirlenimi henüz gerçekleşmediği halde erkekler olarak tanımlanmaktadır. Keza onlar daha aşağı davranışlar gösterdikleri zaman, kadın bedeninde dünyaya gelecektir ve böylece kadın ve erkek ayrımı ortaya çıkacaktır. Bu durumda zihinleri meşgul eden önemli bir soru ortaya çıkar: Başlangıçta biyolojik hiçbir işlevi olmayan yani nötr-cinsiyete sahip olan en iyi ruhlar neden ilk bedene girdiği sırada erkek olarak düşünülmüştür?⁶⁴ Bu soruya Buchan, Platon'un İdealar kuramı çerçevesinde bir cevap verir. İdea hakikatin kesin ölçütüdür ve duyulur alandaki her bir örnek sadece onun kopyalarıdır. Erkekte iyi/uyumlu ve kadında kötü/uyumsuz ruhun bulunduğu ilişkin ayrım ve ruhların daha ilk döngüde erkek bedeni içinde yer alması, onların özde eril olduğu manasına gelmektedir. Bir diğer deyişle, üstün bir ruhu içeren erkek bedeni daha iyi bir kopya olduğundan dolayı, İdeaya kadın bedeninden daha yakındır.⁶⁵

Ruhsal döngünün nasıl gerçekleşeceğini açıklayan *Timaios* diyalogunda cinsiyetler arasındaki ayrım açık bir biçimde görülüyor olmasına karşın, ruhun ölümsüzlüğünün ve yeniden doğuşunun anlatıldığı *Phaidros* diyalogunun ilgili kısımları⁶⁶ cinsiyetler arası ayrımı yeterince güçlü bir biçimde ön plana almamaktadır.⁶⁷ *Phaidros*'ta ruhun bedenden bedene geçişi, filozof, yönetici, devlet adamı, atlet, bilici, şair... gibi aşağıya doğru inen bir sıralama izler. Diyalogun ilgili satırlarında kadın ve erkek arasındaki farklılıktan hiç bahsedilmez.⁶⁸ Burada, kadın ve erkek bedenindeki ruhların rasyonel mi yoksa irrasyonel mi ya da hangisinin daha güçlü hangisinin daha zayıf olduğundan değil, bireylerin daha üst veya daha

⁶² Bu durum İngilizce'de *human being* (insan) yerine *man* (erkek) ifadesinin kullanılmasına benzetilmektedir.

⁶³ Plato, *Timaios (Timaeus)*, 91a.

⁶⁴ Buchan, a.g.e., s. 42.

⁶⁵ Buchan, a.g.e., s. 42.

⁶⁶ Plato, *Phaidros (Phaedrus)*, *Euthyphro*, *Apology*, *Crito*, *Phaedo*, *Phaedrus*, çev. Harold North Fowler, Cambridge: Harvard University Press (Loeb Classical Library), 1914, ss. 405-579, 245b-248e.

⁶⁷ Christine Garside Allen, "Plato on Women", *Feminist Studies*, Vol 2, No. 2/3, USA: Feminist Studies Inc., 1975, s. 133.

⁶⁸ Allen, a.g.e., s. 133.

aşağı konumda olmalarından bahsedilir. Bedenden bedene geçiş de bu cinsiyetsiz bireysel ruhların yaşamları sırasında yapıp ettikleri sonucunda gerçekleşir. Ancak bu tespite rağmen yine de *Phaidros*'ta her iki cinsiyet arasındaki farklılığı gösteren birkaç kısımdan söz edilebilir. *Timaios* diyalogunda mükemmel ruh nasıl eril ise, bu diyalogda da mükemmel beden yine eril olarak kabul edilmektedir.⁶⁹ Aşk erkeğin kadınla olan aşkından ziyade bir erkeğin genç bir oğlana duymuş olduğu fiziksel ve duygusal hayranlıkla tanımlanır.⁷⁰ Kadına duyulan aşkın mükemmel duyulan aşk ile özdeşleştirilemez oluşu, mükemmel bedenin erilliğini ve kadınlara duyulan aşkın aşağı cinsten olduğunun bir başka göstergesi olarak ortaya çıkar. Bu unsurlar da *Phaidros* diyalogunun kimi kısımlarında eril bir tablonun çizildiğini gösteren bir başka işaret olarak düşünülebilir.

Aşağı ruhların yeniden doğumda kadın bedeninde vücut bulacağını ve hem mükemmel ruhu hem de bedeni eril bağlama oturtarak ele alan Platon, konu erdeme geldiğinde daha farklı bir tutum sergiler. Ona göre, erdem yalnızca erkeğe ait bir yetkinlik alanı değildir. Konuya ilişkin daha derin ayrıntıları *Menon* diyalogunda bulmak mümkündür. Bu diyalogda Sokrates ile muhatabı arasında erdem üzerine bir tartışma yapılmaktadır. Bu tartışmada Sokrates muhatabı Menon'dan erdem ne olduğuna dair bir tanımlama ister. Bunun üzerine Menon, erkeğin, kadının, çocuğun farklı farklı erdemleri olduğunu söyleyerek, her iki cinsiyeti geleneksel rolleri içinde tanımlayan bir erdem tanımı yapar.⁷¹ Erkeğin erdemini *polis*in işleri, kadının erdemini ise evdeki işler çerçevesinde tanımlayarak, dönemin cinsiyet rollerini erdem tanımında kullanır. Böyle bir açıklamanın erdem kendisini tanımlamadığını düşünen Sokrates, herkeste aynı erdem olduğunu ve bunun kadının, erkeğin, çocuğun vb. gibi çeşitli grupların farklı erdemlere ayrılmayacağını söyler. Ona göre, sağlık nasıl ki erkekte de kadında da aynıysa, güç veya kuvvet de yine erkekte ve kadında aynıdır. Erkek de kadın da hangi işi yaparlarsa yapsınlar, ölçülü (*sôphronsynê*) ve adil (*dikaïosynê*) olmak durumundadırlar. Her iki cinsiyet de aynı erdeme sahip olabilirler. Bu nedenle kadın ile erkek arasında erdemleri bakımından bir fark yoktur. Buna göre bir kadının erdemli, güçlü veya sağlıklı olduğunu söylemek ile bir erkeğin güçlü, erdemli ve sağlıklı olduğunu söylemek arasında bir fark yoktur. Kadının güçlülüğünü tanımlayan şey erkeğin de güçlülüğünü tanımlamaktadır. Böylesi bir yaklaşım kadının güçlülüğünün erkeğin güçlülüğünden daha az olduğuna ilişkin bir düşüncenin öne sürülmesinde engel teşkil eder. Bu durumu genellediğimizde, kullanılan kavramlar arasında cinsiyet farklılığı olduğunu söylemek pek de mümkün

⁶⁹ Buchan, a.g.e., s. 50.

⁷⁰ Plato, *Phaidros* (*Phaedrus*), 251a-252a.

⁷¹ Plato, *Menon* (*Meno*), *Laches*, *Protagoras*, *Meno*, *Eutydemus*, çev. W. R. M. Lamb, Cambridge: Harvard University Press (Loeb Classical Library), 2006, ss. 359-371, 71e-73c.

olmaz. O halde, erdemli olan bir kadının, aynı vasıflara sahip erdemli olan bir erkekle aynı işleri görebileceği de pekâlâ söylenebilir. İlginçtir ki *Timaios*'tan daha önceki bir zamana tarihlenebilecek olan bu diyalogda kadın ile erkek arasında erdemlere sahip olma yetisi açısından herhangi bir farklılık görülmemektedir.

Platon'un kadınlara ilişkin düşüncelerinin izinin sürülebileceği önemli diyaloglar arasında *Nomoi* da vardır. İkinci en iyi *polis*in tasarlandığı bu diyalogdaki toplum modeli, *Politeia* diyalogunda ele alınan modelden farklılaşmaktadır. *Nomoi* diyalogunda, özel aile kavramı yeniden gündeme gelir ve kadınlar ortak bir eş değil, kendi çocukları ve aileleri olan şahsi eşler haline gelirler. Ailenin toplumun temelini oluşturan temel bir unsur olarak ortaya çıkmasına karşın, kadınlar geleneksel rolleri içinde tanımlanmaz ve bu çerçevede *Politeia*'da olduğu gibi erkekler ile aynı eğitimi almalarının önünde herhangi bir engel olmadığı ileri sürülür:

Benim yasamda erkekler için söylenen şeyler aynen kızlar için de öngörülüyor: yani kızları da aynı şekilde eğitmeli; "binicilik ve jimnastik erkeklerle yakışı, kadınlara ise iç yakışmaz" sözünden hiç korkmadan bunu söylüyorum. (...) bugün bizim bölgemizde herkesin, erkekler kadar kadınların da bütün güçleriyle eşit bir biçimde aynı çalışmalarını yapmaması çok aptalca bir şey. Çünkü hemen hemen her kent aynı harcama ve aynı çabayla iki katı yerine yarım varlık gösteriyor...⁷²

Yukarıdaki satırlardan da anlaşılacağı üzere, Platon kadınların erkekler ile birlikte eğitim görmesi gerektiğine dair bir yaklaşımda bulunmaktadır. Bu durum *Politeia*'da olduğu gibi cinsiyetler arası eşitliği beraberinde getirmektedir.⁷³ Bu eşitlik ancak kadınların erkekler gibi eğitim almasıyla mümkündür. Yani önce erkeklerin eğitiminin nasıl olacağı belirlenmeli, daha sonra ise kadınların bu eğitim sürecinden aynen geçmeleri gerektiği önerilmektedir. Kadınlar eril prensipler altında, erkek gibi düşünen dünyanın eril bakışını kabullenen bir cinsiyet olarak *poliste* yer alabilirler.⁷⁴ *Nomoi*'un 694a-695b satırlarına bakıldığında, dişil ve eril eğitim anlayışı arasındaki ayrım açık bir biçimde görülebilir. "Kadınsal" veya "kadınca" (*gynaikeia*) bir eğitimin getireceği sonuçlar, eril bir eğitimin sonucunda ortaya çıkan durumdan farklıdır ve oldukça kötüdür. Örneğin, Perslerin Kyros isimli kralları, iyi ve yurtsever bir yönetici olmasına karşın ev ve eğitim işleriyle hiç ilgilenmemiş, bunların düzenlenmesiyle ilgili hiçbir çaba göstermemiştir. Gençliğinden beri sürekli seferler yapan bu kral hep uzaklarda olmasından dolayı, eğitim işini kadınlara bırakmıştır. Kadınların

⁷² Platon, Yasalar, çev. Candan Şentuna, Saffet Babür, İstanbul: Kabalcı yay., 1998, 804d-805a.

⁷³ Allen, a.g.e., s. 131.

⁷⁴ Buchan, a.g.e., s. 151-152.

çocuklara vermiş olduğu eğitim Perslerin geleneksel sistemlerinde olduğu gibi katı değildir. Çocuklar daha yumuşak bir eğitim sürecinden geçmiş, zorlu hiçbir şarta alıştırılmamıştır. Platon için geleneksel Pers eğitimi alamayan bu saray çocuklarının “kadınca” (*gynaikeia*) yetiştirilmeleri, başıboş bir eğitim modeli olarak kabul edilir. O halde, *Nomoi* ve dolayısıyla *Politeia*'da anlatılan eğitim sistemi “kadımsal” ya da “dişil” değil, eril bir eğitim olmalıdır. Keza erkekler tarafından sınırlandırılmamış bir eğitim yalnızca yetersiz olarak değil, *polis*in sürekliliği için tam bir felaket olarak görülmektedir.⁷⁵ Örneğin, Kyros'un çocuklarından birinin tahta çıkması, bir diğerini öldürtmesine ve yapmış olduğu taşkınlıklar da krallığı Medlere kaptırmasına neden olmuştur. Dişil bir eğitim o *polis*in veya krallığın sonu olmakta ve dolayısıyla da *polis*in devamlılığının sağlanabilmesi için eril bir eğitime ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca yukarıda yapılan 804d-805a'dan alıntıya bakıldığında, toplumun neredeyse yarısını oluşturan kadın cinsinin *polise* herhangi bir katkısının olmaması, deyim yerindeyse o *polis*in tam kapasiteyle çalışmadığı veya üretimde bulunmadığı manasına gelmektedir. Kadının eğitim alması ve toplumda görünür hâle gelmesi, o *polis*in kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ama alması gereken eğitimin eril mantıktan beslenmesi gerekmektedir.

Platon'un kadınların eğitimine ilişkin düzenleme getirme arzusunun nedeni, onların toplumda erkeklerle eşit bir biçimde rol almaları gerektiği düşüncesinden ziyade, *polis*in devamlılığının sağlanması gerektiği fikri çerçevesinde belirlenebilir. Bu fikir aynı zamanda Platon'un kadınlara olan bakışı hakkında bize ipuçları da sağlayacaktır:

Bir kentte düzene ve yasaya oturmuş her şey çok iyi sonuçlar verir, ama düzensiz ya da iyi düzenlenmemiş şeyler çoğunlukla iyi düzenlenmiş başka şeyleri bozar. (...) Erkeklerin toplu yemek töresi, dediğim gibi, tanrısal bir zorunlulukla güzel ve alışılmadık bir biçimde konmuş, buna karşılık kadınlara ilişkin töre hiç de doğru olmayan bir biçimde yasa dışında bırakılmış ve onlar için toplu yemek töresi söz konusu olmamış; ama biz insanlar bu öteki cinsi, zayıf oldukları için yaradılıştan gizliliğe eğilimli, çok daha içten pazarlıklı olan kadınlar, çekidüzen verilmesi zor diye yasa koyucunun bir yana bırakması sonucunda savsanmıştır (...) Nitekim kadınlarla ilgili yasal düzeni savsamak, görüldüğü gibi, toplumun yarısını savsamak değildir, kadın ruhu erdem bakımından erkeklerden ne kadar aşağı ise, o kadar önemlidir, hatta iki kat önemlidir.⁷⁶

Platon'a göre, daha önceleri erkeklerin sadece erkeklerle ortak sofralarda yemek yeme adetleri yeniden düzenlenmeli ve kadınlar da bu

⁷⁵ Buchan, a.g.e. s. 152

⁷⁶ Platon, *Yasalar*, 781a-781b.

ortak sofralarda erkeklerle birlikte yemek yiyebilmelidir. Platon'un özellikle kadınlara dair getirmiş olduğu bu düzenleme, daha önceden de belirtildiği gibi kadınları erkeklerle eşit görmesinden kaynaklanmamaktadır. Bir yasa çerçevesinde kadınların yapıp ettiklerinin bir düzene sokulmasının amacı toplumu düzensizlikten kurtarmaktır. Geleneksel düşüncenin bir ürünü olarak kadınların erkeklerden daha zayıf görülmesi, doğalarının gizliliğe eğilimli ve içten pazarlıklı olarak değerlendirilmesi, o güne kadar onlarla ilgili bir düzenleme yapılmasının önüne bir engel olarak çıkmaktadır. Keza Platon'a göre kadınların bu doğaları onlara ilişkin yasa yapmayı oldukça zorlaştırmakta ve onların görmezden gelinmesine neden olmaktadır. Kadınların daha önceleri yasa dışında bırakılması⁷⁷ söz konusuysen, böylesine iyi bir biçimde dizayn edilmiş bir toplumda kadınlara ilişkin hiçbir düzenlemenin yapılmaması *polis*in geleceği için büyük bir tehlike olarak görülmelidir.⁷⁸ Bir diğer deyişle, kadınların toplumdaki konumlarının belli yasalarla düzenlenmesi, *polis* için potansiyel tehlike olarak görülen bir kesimin toplumun devamlılığının sağlanmasına hizmet etmesine zemin oluşturur. Bu nedenle kadınlarla ilgili yasal düzenlemeleri savsaklamak, basitçe toplumun yarısını görmezlikten gelmek olarak düşünülmemelidir. Bu durum ideal bir düzenin devamlılığını tehlikeye sürükleyebilme potansiyeli taşımasından ve kadın ruhunun erdem bakımından erkeklerden daha aşağı olmasından dolayı çok daha önemli bir konu olarak görülmelidir. *Nomoi* diyalogunda açıkça dile getirildiği üzere, hem kadınlar hem de erkekler için bu uygulamaları ortaklaşa düzenlemek *polis*in geleceği ve mutluluğu için çok daha iyi olacaktır.

-SONUÇ-

MÖ V. yüzyıl Atina'sının şartları göz önüne alındığında, Platon'un kadınlara sosyal ve politik alanda yer vermesi, onun gerçekten bir *protofeminist* veya *egaliteryan* olup olmadığı tartışmasını da beraberinde getirmektedir. Dönem koşulları içinden bakıldığında, filozofun bu hassas konuda oldukça önemli bir adım attığının açıkça görülmesine karşın, bu tavrın bir *protofeminist* veya cinsiyetler arası eşitliği savunan bir tavır olup olmadığı, tartışmanın ana eksenlerinden birini oluşturmaktadır. Atina toplumuna baktığımız zaman kadınlar, politik ve sosyal bir hayat içinde değildir; aksine evle sınırlandırılmış, çocuk yapma, bakma ve ev işleri döngüsü içinde bir yaşam sürmektedirler. Bu bağlamda Platon'un kadınların politik yaşamda görünür hâle gelmeleri gerektiğine ilişkin düşüncesi, kadınlara toplumda oldukça önemli bir statü kazandırma çabası olarak

⁷⁷ Örneğin Sparta'da da toplu yemekler vardı ama bunlar yalnızca erkekler içindi (Buchan, a.g.e., s. 152).

⁷⁸ Buchan, a.g.e., s. 153

değerlendirilebilir. Platon'un Atina toplumunun göz ardı ettiği veya görmezden geldiği, toplumun neredeyse yarısını oluşturan bir kesime politik alanda önemli bir yer açmış olması dönemin şartları açısından neredeyse devrim niteliğinde bir düşünce olarak yorumlanabilir. Bu durum her ne kadar insanlık tarihinin entelektüel gelişimi açısından büyük önem arz etse de, Platon'un kadınları ne şekilde konumlandığı ayrıntılı olarak incelendiğinde, onun çok da eşitlikçi ve kadının toplumdaki görünümünü arttırma amacı içinde olmadığı açıkça görülebilecek bir diğer husustur. Platon kadınların erkeklerle birlikte eşit bir biçimde politik alanda var olması gerektiğini öngören, kadınları toplumsal yaşamın içinde varolmaları gerektiğine teşvik eden bir filozof olarak okunabilir. Bu fikrin en önemli pekiştireci kadın ve erkeğin her işte ortak olacakları⁷⁹ nosyonudur. Ancak hemen bu aşamada belirtmek gerekir ki, bu yaklaşım, kendi içinde, kadın ve erkeğin birbiriyle eşitmiş gibi düşünülmesi yanlıgısını taşımaktadır. Keza Platon'un eşitlikçi gibi görünen duruşu kadınların erkeklerden daha zayıf olduğu fikrinin üstünde yükselmektedir. Ona göre, geleneksel görüşün destekleyeceği bir biçimde kadınlar bütün işlerde erkeklerden daha zayıftırlar.⁸⁰ Doğaları arasında bu türden bir hiyerarşi olmasına karşın kadınlarla erkeklere aynı işi yaptırmak arzusunda olan Platon için, kadınların doğalarının zayıflığı politik alanda erkeklerle aynı statüde yer almalarına engel değildir. Onların zayıflığı koruyucular sınıfı içinde erkeklerle ortaklaşa iş yapmalarını engellememekte, fakat erkeklerden daha hafif işler yapmaları gerekliliğinin kaynağı olmaktadır.⁸¹ Bu durum iki biçimde yorumlanabilir. Yorumlardan ilki kadın ve erkek arasındaki fiziksel farklılıktan dolayı Platon'un güçlülük-zayıflık ayrımını yaptığı, ikincisi ise Bloom'un öncülüğünü yapmış olduğu yorumdur. Bu yoruma göre, aslında Platon temelleri geleneksel düşüncede olan, erkek kadar ehil bir kadın olamayacağı düşüncesinden vazgeçememiştir.⁸²

İlk yorum, özünde, kadınların yalnızca fizik gerektiren işlerde erkeklerden daha zayıf olduğu fikrini benimsemektedir. Onların fiziksel güçlerinin zayıflığı koruyucular sınıfında kendilerine daha hafif işlerin verilmesine neden olur. Ancak kadınların erkeklerle birlikte eğitim aldığı düşünülürse ve onlarla aynı yoldan geçerek koruyucular sınıfında yer aldıkları göz önüne alınırsa bu yolları başarıyla tamamlayan bir kadının fiziksel anlamda zorluk yaşadığının düşünülmesi zorlaşır. Ayrıca, daha önceden de belirtildiği üzere, Platon'un *Menon* diyalogunda ilgili yetiler her iki cinsiyette de aynı anlamıyla kullanılmaktadır. Diyalogda dile getirildiği gibi, sağlık nasıl ki erkekte de kadında da aynıysa, güç veya kuvvet de yine erkekte ve kadında aynıdır. O halde, kadının gücünün üzerine söylenen her

⁷⁹ Plato, *Politeia (The Republic)*, 451e.

⁸⁰ Plato, *Politeia (The Republic)*, 455e.

⁸¹ Plato, *Politeia (The Republic)*, 457a.

⁸² Bloom, a.g.e., s. 383.

söz, erkeğin gücüyle ilgili söylenen sözle aynı olmalıdır. Yetiler, erkek ve kadın üzerinden değişmemelidir. Aynı eğitim yolundan geçmiş, aynı işi yapmaya muktedir olmuş kimseler arasında bu türden bir ayrımın yapıyor olması, *Politeia* ile *Politeia*'dan öncesine tarihlenen *Menon* diyalogu arasında bu konuda bir uyumsuzluğun oluştuğunu gözler önüne sermektedir. Ayrıca Platon kadınların erkeklerden bütün işlerde daha zayıf olduğu görüşünü öne sürmesine karşın, hangi işlerin kadınlara, hangi işlerin erkeklere daha uygun olduğuna dair net bir açıklama getirmemektedir. Bu nedenle de diyalogdan kadınların yalnızca fiziksel yetersizliğinden bahsedilip bahsedilmediği de tam olarak çıkarılamaz. Ayrıca kadınların bütün işlerde erkeklerden daha zayıf olduğuna ilişkin fikrin bahsi geçen düşüncenin hemen birkaç satır sonrasında hafif işler görmeleri gerektiği düşüncesiyle tamamlanarak pekiştirilmesi,⁸³ erkekler kadar ehil bir kadının olmadığı fikrini daha da kuvvetlendirmektedir. Keza bu düşünce Platon'un *Timaios* diyalogundaki düşünceleriyle birlikte ele alındığında, düşünürün zayıflık olarak belirlediği özelliğin yalnızca fiziksel bir özellik olmadığı açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Daha güçlü olan cinsiyetin erkek olarak belirlenmesi⁸⁴ ve bedene girmeye ilişkin döngü içinde erkek bedeninde bulunan ruhun olumsuz manada yapıp ettiklerinin kadın bedenine düşmeyle cezalandırılması,⁸⁵ kadının zayıf, irrasyonel, mükemmel olmayan bir cinsiyet olarak görüldüğüne dair önemli bir işarettir. Kadınlar sosyal manada erkeklerle birlikte iş görebilecek konumda ele alınırken, onların zayıflığı ve irrasyonel özelliklerine ilişkin bu anlatımlar Platon'da geleneksel düşünceden kopuşun tam anlamıyla gerçekleşemediğinin bir başka göstergesidir.

Kadınlara ilişkin bir başka önemli husus eril bir eğitim alıyor olmalarıyla ilgilidir. *Politeia* diyalogunda erkeklerle birlikte eğitilmeleri sonucunda kadınların koruyucular sınıfında yer almaları gerektiği öngörülürken, *Nomoi* diyalogunda bu eğitimin açık bir biçimde eril nitelikler taşıması gerektiği dile getirilmektedir.⁸⁶ *Polisin* devamlılığını sağlayacak olan eğitimin eril niteliklere sahip olması gerektiğinin savunulduğu bu diyalogda kadınlar tarafından verilen eğitim, başıboşluğa yol açacağı için kabul görmemektedir. Bu noktada *polis*in devamlılığı problemi iyi ve kötü eğitim modellerinden ziyade, dişil ve eril eğitim modelleri açısından bakılarak değerlendirilmektedir ve kadınlar ancak eril bir eğitim sürecinden geçtiğinde *polis*in mutluluğu, birliği, huzuru ve devamlılığı sağlanabileceği ileri sürülmektedir.

Sonuç olarak, kadınların doğaları gereği erkeklerden daha zayıf olduğunu düşünen Platon'un özellikle kadınlara toplumda yer verme

⁸³ Plato, *Politeia (The Republic)*, 457a

⁸⁴ Plato, *Timaios (Timaeus)*, 42a.

⁸⁵ Plato, *Timaios (Timaeus)*, 90e.

⁸⁶ Platon, *Yasalar*, 694a-695b.

çabasının amacı *Politeia* diyalogunda açık ve seçik bir biçimde anlaşılammamaktadır. *Nomoi* diyalogunda, kadınların erkeklerle birlikte eril bir mantıkla eğitilmeleri ve *polis*in işlerinde birlikte yer almaları, *polis*teki harcamaların veya iş gücü oranının iki kat artacağı ve bu artışın olumlu sonuçlar doğuracağı beklentisi için savunulur.⁸⁷ Bu görüş, toplumdaki her şeyin iyi bir biçimde düzenlenmesi gerektiği üzerinden temellendirilir. Nasıl ki erkeklerin yapıp ettikleri yasalarla düzenleniyor ise, toplumun neredeyse yarısını oluşturan kadınlar hakkında da düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. İyi düzenlenmiş bir toplumda, düzensiz şeyler, düzenli olanları her zaman bozar. Erdem bakımından erkeklerden daha aşağı görülen kadınlara ilişkin herhangi bir düzenlenmenin yapılmıyor oluşu ise, yasayla yönetilen bir toplumda kötü sonuçlara yol açacaktır.⁸⁸ Platon'un *Politeia* diyalogunda başlayan kadınların ideal toplumda görünür hâle getirilme hedefi, bu toplumun bozulma ve yozlaşmaya uğramadan sürekliliğinin sağlanması amacını taşımaktadır. Bu şekilde düzenlenmeyen toplum ise, bozulma ve yozlaşma tehlikesiyle her zaman karşı karşıya kalacaktır.

⁸⁷ Platon, *Yasalar*, 804d-805a.

⁸⁸ Platon, *Yasalar*, 781a-781b.

KAYNAKÇA

- Allen, Christine Garside. "Plato on Women", *Feminist Studies*, Vol 2, No. 2/3, USA: Feminist Studies Inc., 1975, ss. 131-138.
- Annas, Julia. "Plato's 'Republic' and Feminism", *Philosophy*, Vol 51, No. 197, Cambridge University Press on behalf of Royal Institute of Philosophy, 1976, ss. 307-321.
- Annas, Julia. *An Introduction to Plato's Republic*, Oxford: Clarendon Press, 2009.
- Bloom, Allen. *The Republic of Plato Translated With Notes And An Interpretive Essay*, New York: Basic Books, 1991.
- Blundell, Sue, *Women in Ancient Greece*, Cambridge: Harvard University Press, 1995.
- Buchan, Morag. *Women in Plato's Political Theory*, Great Britain: Routledge, 1999.
- Calvert, Brian. "Plato and the Equality of Women", *Phoenix*, Vol. 29, No. 3, Canada: Classical Association of Canada, 1975, ss. 1-43.
- Lucas, J. R. "Because You Are a Woman", *Philosophy içinde*, Vol. 48 No. 184, Cambridge University Press on behalf of Royal Institute of Philosophy, 1973, ss. 161-171.
- McKeen, Catherine. "Why Women Must Guard and Rule in Plato's Kallipolis" *Pacific Philosophical Quarterly* 87, USA: University of Southern California and Blackwell Publ., 2006, ss. 527-548.
- Olugbade, Kola. "Women in Plato's Republic", *The Indian Journal of Political Science*, Vol.50, No. 4, Indian Political Science Assoc. Publ., 1989, ss. 503-518.
- Pierce, Christine. "Republic V", *The Monist*, Vol. 57, No. 1, Women's Liberation: Ethical, Social, and Political Issue, 1973, ss. 1-11.
- Plato "Menon (Meno)", *Laches, Protagoras, Meno, Eutydemus*, çev. W. R. M. Lamb, Cambridge: Harvard University Press (Loeb Classical Library), 2006, ss. 359-371.
- Plato, "Phaidros (Phaedrus)", *Euthyphro, Apology, Crito, Phaedo, Phaedrus*, çev. Harold North Fowler, Cambridge: Harvard University Press (Loeb Classical Library), 1914, ss. 405-579.
- Plato, "Timaios (Timaeus)", *Timaeus, Critias, Cleitophon, Menexenus, Epistles*, çev. R. G. Bury, Cambridge: Harvard University Press (Loeb Classical Library), 1929. ss. 3-252.
- Plato, *Politeia (The Republic)* vol I, çev. Paul Shorey, Cambridge: Harvard University Press (Loeb Classical Library), 1963.

Platon'da Kadın Sorunu Üzerine Bir Tartışma

- Plato, *Politeia (The Republic) vol. II*, çev. Paul Shorey, Cambridge: Harvard University Press (Loeb Classical Library), 1963.
- Platon, *Yasalar (Nomoi) Cilt I*, çev. Candan Şentuna, Saffet Babür, İstanbul: Kabalcı yay., 1998.
- Platon, *Yasalar (Nomoi) Cilt II*, çev. Candan Şentuna, Saffet Babür, İstanbul: Kabalcı yay., 1998.
- Reeve, C. D. C. *Philosopher-Kings*, Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company Inc., 2006.
- Saxonhouse, Arlene W. "The Philosopher and The Female in the Political Thought of Plato", *Political Theory*, Vol. 4, No. 2, Sage Publications. 1976, ss. 195-212
- Thucydides, *History of Peloponnesian War Vol I*, UK: Harvard University Press (Loeb Classical Library), 1956.
- Vlastos, Gregory. "Was Plato Feminist?" *Feminist Interpretations of Plato*, ed. Nancy Tuana, USA: Pennsylvania State University, 1994, ss. 11-23.